

Dzieje nekropoli w Krotoszynie

Początek cmentarza umiejscowionego przy ul. Raszkowskiej w Krotoszynie sięga pierwszej dekady XX wieku. Historia zadziwiająco krótka w stosunku do bogatych dziejów miasta i parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Krotoszynie. Do końca XIX wieku w Krotoszynie zmarłych grzebano na cmentarzach ulokowanych wokół kościołów. Jedynie ofiary epidemii były grzebane poza miastem. Niestety żadna z wcześniejszych krotoszyńskich nekropoli nie zachowała się do naszych czasów.

Przy kościele św. Marii Magdaleny

Przypuszczalnie w XIII wieku został założony cmentarz przy kościele św. Marii Magdaleny, a więc jeszcze przed lokacją miasta (por. K. Krotoski, Dzieje miasta Krotoszyna, Krotoszyn 1930, s. 29). W aktach wizytacyjnych z 1816 roku możemy przeczytać: przy kościele św. Marii Magdaleny jest „cmentarz nieogrodzony, przy którym jest ogród...” (Wizytacja Generalna 1816 r., w: *Archiwum parafialne*). Wcześniejsze akta wizytacyjne (z roku 1809) zawierają wyjaśnienie, iż cmentarz jest nieogrodzony, gdyż ludzie z miasta jadąc parkan bez skrpułów porozbierali, a na nowy nie ma fundatora (Wizytacja Generalna 1809 r., w: *Archiwum parafialne*).

Przy kościele św. Apostołów Piotra i Pawła

W roku 1419 wraz z budową drewnianego kościoła pw. św. Apostołów Piotra i Pawła został przypuszczalnie założony cmentarz przez założyciela miasta Wierzbietę Krotowskiego. Nie odnaleziono jednak śladów historycznych o czasokresie jego używania i zamknięcia. Można wnioskować, że w 1 poł. XVIII w. nie był używany, skoro Józef Potocki w dokumencie fundacyjnym (z roku 1713) dla zakonu trynitarzy jako miejsce pod budowę klasztoru wyznacza teren cmentarza na północ od kościoła (por. K. Krotoski, jw., s. 282). Wysuwana tezę potwierdzają akta „Wizyta Dekanalna Dekanatu Krotoszyńskiego”, sporządzone i opieczątowane 25 stycznia 1838 roku: „Cmentarz był niegdyś murem opasany, lecz teraz od roku 1822, a szczególnie od 1824 zniesiony, nie ma zupełnie ogrodzenia. Od połowy tuż przy kościele znajduje się klasztor murowany, lecz przez terażniejszy Rząd na Lokale Sądu Ziemskiego przeznaczone” (Wizyta Dekanalna... 1838r., w: *Archiwum parafialne*).

Przy kościele św. Jana Chrzciciela

Podobnie przy kościele św. Jana Chrzciciela, wybudowanym przez Jana Rozdrażewskiego w latach 1592-97, znajdował się cmentarz. W spisie inwentarza z 1851 roku, sporządzonym po śmierci proboszcza - ks. Wysockiego, znajdujemy informację „Przy kościele znajduje się cmentarz murem obwiedziony, w dobrym stanie”. Służył on również do grzebania zmarłych, skoro kilku pochówków dokonano także w samym kościele.

Przy kościele św. Rocha

Więcej informacji historycznych znamy o cmentarzu przy dawnym kościele szpitalnym pw. św. Fabiana i Sebastiana (znanym pod nazwą kościół św. Rocha). Kościół ten postawiony ok. 1572 roku znajdował się pierwotnie poza granicami miasta. Początkowo służył do grzebania zmarłych podczas epidemii, z czasem wraz z przesunięciem granic miasta przeznaczony jako cmentarz parafialny do chowania zmarłych. Krotoski w swojej pracy wspomina również o tzw. „cmentarzu

cholerycznym” św. Rocha usytuowanym poza miastem w kierunku Sulmierzyc (por. K. Krotoski, jw., s. 282; por. H. Kasperska, *Cmentarz rzymsko-katolicki parafii św. Jana Chrzciciela w Krotoszynie*, Krotoszyn 1994, s. 3-4). Akta „Wizyta Dekanalna Dekanatu Krotoszyńskiego” (25.01.1838 r.) podają, że przy kościele szpitalnym znajduje się: „Cmentarza opasanie drewniane w baliki sosnowe dobre przy słupach dębowych mocnych z zamknięciem dobrym. Ten Cmentarz przez Rząd teraźniejszy do chowania ciał zmarłych Parafian Krotoszyńskich przeznaczony dla jego obszerności, który obejmuje długość łokci 84 tyleż szerokości, do którego jest jeszcze przyłączony przyległy ogród, obejmujący szerokość łokci 35 długość łokci 84, na którym dawniej stał dom dla proboszcza szpitalnego” (Wizyta Dekanalna... 1838r., w: Archiwum parafialne). W archiwum parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Krotoszynie przechowywane są dokumenty dotyczące cmentarza przy kościele szpitalnym od roku 1830. Zachowała się m.in. korespondencja w sprawie powiększenia jego areалу. Ostatecznie 18 sierpnia 1868 roku Konsystorz Generalny Arcybiskupi w Gnieźnie daje zalecenie adresowane do Ks. Proboszcza Wojciecha Nowakowskiego dokupienia gruntu na powiększenie ówczesnego cmentarza (por. Konsystorz Jeneralny Arcy-Biskupi, *Zalecenie z dnia 18.08.1868r*, w: Akta kościoła parafialnego w Krotoszynie tyżące się cmentarza przy kościele szpitalnym, nr 61, Archiwum parafialne). Na cmentarz posłużył zakupiony wraz z domem ogród po zmarłej rodzinie Hinter. Koszty zostały pokryte ze zbiórki przeprowadzonej wśród parafian ogłaszanej podczas nabożeństw niedzielnych 1, 8 i 15 listopada 1868 roku (por. Ogłoszenie parafialne oraz kosztorys, w: Akta.. tyżące się cmentarza..., nr 62 i 62, Archiwum parafialne).

W spisie inwentarza Kościoła Katolickiego w Krotoszynie sporządzonym w sierpniu 1895 r. czytamy: „Przy kościele św. Fabiana i Sebastiana znajduje się cmentarz do chowania zmarłych. Miał on z początku około 2 morgi areálu. W r. 1870 powiększono go o 2 morgi. Otoczony murem wystawionym ze składek dobrowolnych, z nim 3 żelazne bramy. Obecnie cmentarz ten już zapełniony. Sprawa zakupu miejsca pod nowy cmentarz już w biegu” (Spis inwentarza z 1895 r., w: Archiwum parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Krotoszynie). Natomiast w zaleceniach powizytacyjnych z dnia 15 listopada 1934, podpisanych przez ówczesnego sufragana poznańskiego Biskupa Walentego Dymka, podano: „Stary cmentarz przy kościele św. Rocha należy wyczyścić, uporządkować i nadal zeń korzystać” (Wikariusz Generalny Poznański, Pismo do Ks. Proboszcza Małeckiego w Krotoszynie, 15.11.1934, w: Archiwum parafii...).

Nowy cmentarz parafialny przy ul. Raszkowskiej

Dozór kościelny parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Krotoszynie zebrany w dniu 28 października 1895 roku uchwalił (po wizji lokalnej panów F. Radeckiego, L. Woszczyńskiego, J. Sieradzkiego) zakup 10 mórg gruntu tuż poza miastem. Natomiast Rada parafialna na posiedzeniu w dniu 10 listopada 1895 roku postanowiła wyłonić spośród siebie komisję w celu zbadania przydatności wskazanego przez dozór kościelny gruntu w celu usunięcia wywołanych podczas zebrania wątpliwości. W skład powołanej komisji weszli panowie: Franciszek Berkowski, Grzegorz Piękniewski, Wawrzyn Koch, Michał Wallicht, Franciszek Kaczyński, Antoni Smótkowski. W dniu 16 listopada 1895 roku wspólnie obrady zgromadziły członków rady parafialnej oraz dozoru kościelnego. Zebraniu przewodniczył administrator parafii ks. Jan Chryzostom Bronisz (administrator w latach 1895-1900). Powołana komisja prawie jednogłośnie uznała wskazywany grunt za odpowiedni. Ostatecznie uchwalono: „Członkowie rady parafialnej godzą się jednogłośnie na zakupienie gruntu szpitalnego „Kanonika” pod nowy cmentarz jako stosunkowo najbardziej odpowiednie miejsce” (por. Akta dotyczące założenia Nowego Cementarza, nr 1,2,4,5 i 6, w: Archiwum parafialne).

Konsystorz Generalny Arcybiskupi pismem z dnia 15 października 1896 roku w odpowiedzi na wniosek z dnia 6 października 1896 roku informuje „Szanowny Dozór kościelny” nie wystarcza samo powzięcie uchwały przez obydwie gremia (Dozór kościelny i Radę parafialną), ani zatwierdzenie tychże uchwał przez Konsystorz Biskupi, aby zakupić ziemię i założyć nowy cmentarz. W tej sprawie, czytamy dalej, należy poprzednio załatwić formalności prawne przepisane przez państwo. Chodzi o plan sytuacyjny, wyciąg z urzędu katastrowego, stosowny urząd ma wydać świadectwo o braku przeszkód sanitarnych, wreszcie zezwolenie ministerialne z Królewskiej Rejencji. Po spełnieniu wyżej podanych warunków również Władza Duchowna pozytywnie przychyli się do wniosku, informuje pismo Konsystorza Arcybiskupiego w Gnieźnie (Konsystorz Jeneralny Arcybiskupi, 15.10.1896, w: Akta dotyczące założenia Nowego Cmentarza, w: Archiwum parafialne).

Przygotowanie koniecznych dokumentów zakończyła rekwizycja Prezesa Królewskiej Rejencji w Poznaniu z dnia 18 czerwca 1899 roku. Następnie pomiędzy Dozorem kościelnym a prowadzącym firmę budowlaną panem Robińskim w dniu 13 września 1899 roku zostaje podpisana umowa na wykonanie ogrodzenia nowego cmentarza opiewającą na sumę 4950 marek. Praca miała być ukończona do 1 listopada. Długość pól wyznaczono na 3 m, rygle dębowe 10/13 cm. Do przymocowania bramy miały być wkopane dwa słupki dębowe (Umowa, w: Akta dotyczące założenia Nowego Cmentarza, w: Archiwum parafialne).

W pierwszej części cmentarza (kwatery przy ul. Raszkowskiej) najstarszy zachowany pochówek pochodzący z 1906 roku to nagrobek Franciszka Szuberta (1901-1906). Na cmentarzu znajduje się współczesny nagrobek ks. Paulina Wojciechowskiego (ur. 20.06.1838) zm. 16.08.1905 roku, jego grób jednak przeniesiono z cmentarza przy kościele św. Rocha, przed jego likwidacją w okresie okupacji (por. H. Kasperska, Cmentarz rzymsko – katolicki parafii św. Jana Chrzciciela w Krotoszynie, s. 12 i 14).

22 grudnia 1920 roku została podpisana umowa pomiędzy Działem Budowy Kwater Dowództwa Okręgu Generalnego Poznań a Dozorem kościelnym reprezentowanym przez ks. Proboszcza Maksymiliana Kruga na odstąpienie dowództwu wojskowemu 1235 m² (teren o dł. 38 m i szer. 32,5 m). W myśl podpisanej umowy „fiskus wojskowy” objął wyznaczony teren cmentarza z dniem 1 grudnia 1920 r. Dział budowy kwater wojskowych zobowiązał się do płacenia do kasy kościelnej za każde pokładne 10 marek i zobowiązał się do utrzymania porządku i upiększania własnym kosztem. Równocześnie dział Budowy Kwater zastrzegł sobie zupełną dyrektywę nad założeniem i upiększaniem cmentarza wojskowego.

W kwietniu 1939 roku mierniczy przysięgły inż. Tadeusz Rychlicki z Gostynia przygotował szczegółowy plan (w skali 1:500) rozszerzenia cmentarza i zagospodarowania włączonego terenu. Zaplanowano wówczas drogę dojazdową pomiędzy domem grabarza a kwaterami oraz budowę kaplicy przycmentarnej z obszernym placem przed nią. Ks. Proboszcz Stefan Ogrodowski zwrócił się z wnioskiem do Starostwa w Krotoszynie o wyrażenie zgody na powiększenie cmentarza ok. 1 ha z roli beneficjalnej parafii, położonej tuż za ogrodzeniem cmentarza z północnej strony, za pomnikiem powstańca Franciszka Sowińskiego. Niestety wybuch wojny światowej nie pozwolił na zrealizowanie przygotowanych planów powiększenia (Projekt cmentarza w Krotoszynie, 28.04.1939 r., w: Archiwum parafialne).

W sprawozdaniu o stanie parafii po wojnie, przedstawionym przez ks. Franciszka Winieckiego 18 listopada 1945 roku radzie parafialnej i przez jej członków podpisanym, znajdujemy informację, że

są dwa cmentarze w parafii św. Jana Chrzciciela w Krotoszynie. Jeden przy ulicy cmentarnej już zamknięty w roku 1942 przez okupanta niemieckiego, całkowicie zniwelowany, a na jego częściach zostały pobudowane dom mieszkalny i chlewy. Drugi natomiast czynny przy ulicy Raszkowskiej jest w trakcie powiększania o 5 mórg (Sprawozdanie o stanie dzwonów i cmentarzy, 18.11.1945, w: Archiwum parafialnym).

Pismem z dnia 28 marca 1945 roku skierowanym do Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu przez Starostwo Powiatowe w Krotoszynie ks. Franciszek Winiecki prosi o wyrażenie zgody na powiększenie cmentarza o teren, który jest własnością Kościoła. Do wniosku były załączone: 2 plany powiększenia cmentarza, 2 opisy techniczne, 2 przekroju gruntu, 1 zaświadczenie Zarządu Miejskiego w Krotoszynie (por. Pismo do Urzędu Wojewódzkiego, 28.03.1945, w: Archiwum parafialne). Kuria Biskupia wystawiła 5 kwietnia 1945 roku pozwolenie na powiększenie i poświęcenie terenu dołączonego do cmentarza (Kuria Biskupia do Ks. Administratora Winieckiego, 5.04.1945, w: Archiwum parafialne). Do powiększenia areалу cmentarza mogło dojść dopiero w 1947 roku. W tym celu został powołany Komitet parafialny dla rozszerzenia cmentarza w Krotoszynie. Komitet zwrócił się do wszystkich „sfer pracujących naszej parafii z prośbą o złożenie jednorazowego dobrowolnego datku” (Komitet parafialny dla rozszerzenia cmentarza w Krotoszynie, Pismo do Wszystkich Pracowników, 22.07.1947r., w: Archiwum parafialne). W dniu zadusznych 1947 roku odbyło się poświęcenie postawionego krzyża i nowej części cmentarza (por. T. Kaczmarek, Pismo do Kurii Metropolitalnej w Poznaniu, 22.10.1947r., w: Archiwum parafialne).

Ksiądz proboszcz Wiktor Miedziński ponownie wystąpił pismem z dnia 13 maja 1968 roku do Prezydium Rady Narodowej w Krotoszynie o zamianę gruntów w celu poszerzenia cmentarza i wyznaczenie dokładnej granicy oddzielającej jego teren. Decyzja pozytywna w tej sprawie była wydana 30 kwietnia 1968 roku. W uzasadnieniu czytamy: „W zamian za wskazane grunty wydzielono ekwiwalent z gruntu Skarbu Państwa w przedłużeniu istniejącego cmentarza” (Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Krotoszynie, Decyzja, 30.04.1968, w: Archiwum parafialne). Po wielu staraniach 17 lipca 1971 roku parafia uzyskała pozwolenie na budowę parkanu z siatki drucianej i słupków betonowych na cmentarzu grzebalnym (por. Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Krotoszynie, Decyzja, 17.VII.1968, w: Archiwum parafialne).

Kolejny wniosek o poszerzenie cmentarza o 1 ha został skierowany przez ks. Wiktora Miedzińskiego do Naczelnika Miasta i Gminy Mariana Wczaska w dniu 27 listopada 1975 roku. Naczelnik w odpowiedzi powiadomił parafię pismem z dnia 20 kwietnia, iż opinia Wojewódzkiego Zarządu rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich w Kaliszu jest pozytywna, dlatego należy wystąpić o pozwolenie na poszerzenie cmentarza do urzędu Wojewódzkiego w Kaliszu do Wydziału Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska. Wniosek w tej sprawie był złożony do Urzędu Wojewódzkiego w Kaliszu w dniu 6 maja 1976 roku. Po zaopiniowaniu wniosku przez Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Kaliszu (dnia 24 lutego 1977 roku) Urząd Wojewódzki w Kaliszu wyraził zgodę na poszerzenie cmentarza o ca 1,43 ha (por. Archiwum parafialne). Wraz z rozszerzeniem cmentarza rozebrano od ul. Raszkowskiej stary parkan drewniany i na jego miejscu wykonano nowy z płaskownika stalowego w ramach z kątownika na podmurówce z kamienia granitowego o wysokości całkowitej 1,5 m, wg projektu sporządzonego 8 sierpnia 1977 roku (Projekt, 8.08.1977r., w: Archiwum parafialne).

Kolejną zmianą było wybudowanie przez Urząd Miejski kostnicy przy ul. Lelewela. Dyrektor Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Usług Komunalnych w Kalisz poinformował parafię o przewożeniu zwłok do nowej kostnicy wraz z dniem 17 czerwca 1977 roku. Tym samym parafia była zmuszona do przeniesienia Mszy pogrzebowych z kościoła św. Rocha do sali pożegnań (tylko potocznie nazywanej kaplicą) przy kostnicy.

Do widocznych zmian w sposobie składania odpadków doszło w roku 2014. Przede wszystkim został zlikwidowany obszerny betonowy bunkier na śmieci. Następnie ustawiono 18 kontenerów stalowych z podziałem do segregacji odpadów cmentarnych. Kolejnych 6 tak samo estetycznych kontenerów dostawiono w październiku 2014 roku. Również w tym czasokresie przerobiono i poszerzono wejście na cmentarz od strony ul. Lelewela z wyznaczonym obszarem na kontenery do odpadów. W okresie od listopada 2014 do marca 2015 roku przeprowadzono inwentaryzację grobów na cmentarzu w Krotoszynie położonym przy ul. Raszkowskiej oraz oddano do dyspozycji cyfrowe opracowanie cmentarza udostępnione w Internecie. Tym samym stało się możliwe nowoczesne i profesjonalne zarządzanie ważnym dla Krotoszyna miejscem pochówków jego mieszkańców.

Ks. Aleksander Gendera